

5. *Хвостова К. В.* Византийская цивилизация / К. В. Хвостова // Вопросы истории. – 1995. – № 9.
6. *Хвостова К. В.* Византийская цивилизация как историческая парадигма / К. В. Хвостова // Исследовано в России. Investigated in Russia. Электронный научный журнал. Режим доступа: <http://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/2007/158.pdf/>. Доступ: 1. 09. 2012.
7. *Хвостова К. В.* Византийская цивилизация как историческая парадигма / К. В. Хвостова // Сборник статей к 90-летию со дня рождения академика Сергея Леонидовича Тихвинского. – М., 2008.
8. *Хвостова К. В.* Византийская цивилизация как историческая парадигма / К. В. Хвостова. – СПб., 2009.
9. *Хвостова К. В.* Общие особенности византийской цивилизации / К. В. Хвостова // Исследовано в России. Investigated in Russia. Электронный научный журнал. Режим доступа: <http://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/1998/006.pdf/>. Доступ: 1. 09. 2012
10. *Хвостова К. В.* Особенности византийской цивилизации / К. В. Хвостова. – М., 2005.
11. *Хвостова К. В.* Способы функционирования византийской цивилизации во времени / К. В. Хвостова // Цивилизации.– М., 1995. – Вып. 3.

Рецензія

(на кн. : Коник О. О. Депутати Державної думи Російської імперії від губерній Наддніпрянської України (1906–1917 рр.) : монографія / О. О. Коник; наук. ред. С. І. Світленко. – Дніпропетровськ : Герда, 2013. – 454 с.)

Сичова В. В.

Монографія О. О. Коника, яка присвячена думським депутатам від губерній Наддніпрянської України (1906–1917 рр.) як репрезентантам основних інтересів і базових цінностей різних верств українського соціуму пізньоімперської Росії, є безсумнівно актуальною як з політичної, так і з наукової точки зору.

На відміну від пострадянських російських і українських наукових досліджень (Д. В. Аронова, О. І. Білокінь, Ю. Д. Древаля, В. С. Журавського, М. Ш. Киян, І. К. Кір'янова, В. А. Козбаненка,

В. І. Милька, С. І. Посохова, О. П. Реєнта, Н. Б. Селунської, В. В. Сичової, А. Ф. Смирнова, Н. Б. Хайлової, В. Чурбанова, В. М. Шевиріна, О. Н. Ярмиша й інш.), що висвітлюють діяльність депутатів Державної думи Російської імперії від українських губерній, монографія О.О. Коника є першою комплексною роботою, у якій проаналізовано соціокультурний контекст парламентського процесу. Виконане в рамках теорії модернізації, зазначене дослідження презентує новий варіант соціально-політичної історії, який, олюдиуючи політико-культурний процес, сприяє дефрагментації історичного знання, усвідомленню особливостей формування української соціокультурної та політичної ідентичності.

Книга про депутатів Державної думи Російської імперії від губерній Наддніпрянської України (1906–1917 рр.) складається з передмови, п'яти розділів, післямови, двох додатків (загального списку і основних характеристик складу, політичної діяльності депутатів від українських губерній; зведених таблиць з чисельним складом депутації від українських губерній за станами, губерніями та каденцією), переліку 36 таблиць, іменного покажчику. Ґрунтовна методологія дослідження: застосування методів соціального конструктивізму, просопографії, контент-аналізу, дискурс-аналізу, семіотичного аналізу (зокрема, портретів депутатів), мережевого підходу до комунікативних практик інтелігенції, – дає підстави характеризувати роботу як міждисциплінарну, що урізноманітнює концептуальні методологічні основи для поглиблених наукових розробок історії вищих представницьких органів Російської імперії.

Використання широкої джерельної бази дослідження (законодавчих актів, діловодної документації, статистично-довідкових матеріалів, періодичної преси, документів особового походження), а також матеріалів 55-ти фондів із 9 архівів України та Російської Федерації дозволило авторові здійснити вражаючий за своїм обсягом аналіз кількісного та якісного виміру діяльності депутатів Державної думи Російської імперії від українських губерній, їхніх соціальних, політичних, професійних, персональних переваг і характеристик.

На особливий інтерес заслуговують статистичний аналіз результатів виборчих перегонів (с. 106), освітнього рівня депутатів (с. 117), чисельні характеристики національного, віросповідного, соціального складу депутації від українських губерній (дод. А; с. 120, 121, 131), а також компаративний аналіз депутатського корпусу Державної думи 1906–1917 рр. (с. 123–133). В результаті

маємо всебічну характеристику колективного портрету депутатів від губерній Наддніпрянської України.

Проблеми з формуванням національної ідентичності українців О. О. Коник пояснює імперською політикою уряду. Повністю погоджуємося з твердженням автора, що українська проблематика в Думі, навіть у «прихованому, притлумаченому вигляді» (с. 325, 391) сприяла консолідації української нації, кристалізації української ідентичності.

Ретельний аналіз регіональної специфіки депутатського представництва від губерній Наддніпрянської України дозволяє розглядати думську діяльність як комплексну проблему, що включає в себе ідеологічні, національні, соціальні, етико-психологічні та програмно-політичні складники.

З'ясування О. О. Коником кількісних показників думців від українських губерній в керівництві парламенту Російської імперії (88 депутатів, що склали 23 % від загального складу) (с. 268) дає підстави пишатися потужним потенціалом і вагомим внеском зазначених депутатів у розвиток російського / українського парламентаризму. Так, автор навіть переконаливу статистику, зокрема, що від губерній Наддніпрянської України був один з п'яти голів Думи (М. Родзянко в III Думі певний термін і весь термін роботи IV Думи), три (з 15) товариши голови Думи (М. Гредескул (I Дума), М. Познанський (III Дума), С. Варун-Секрет (IV Дума), п'ять (з 22) товаришів секретаря Думи (с. 250). Автор також представив цікаву динаміку збільшення наддніпрянців на посадах очільників думських фракцій: з двох голів фракцій у II Думі та трьох – у III Думі, де 15 наддніпрянців брали участь у керівництві 5 фракцій, до шести – у IV Думі, де 17 наддніпрянців брали участь у спрямуванні роботи 9 фракцій (с. 239, 241, 243). У такий спосіб О.О. Коник цілком виправдано доводить суттєву роль наддніпрянських депутатів у структуруванні та організації діяльності парламенту Російської імперії.

На підставі створених соціокультурних характеристик професійних груп депутатів від українських губерній автор зробив обґрунтований висновок про домінування серед них носіїв загальноросійських інтересів та ідеологічних уявлень. Екстраполяція даних висновків на сучасне народне представництво допоможе усвідомити особливості формування політичної ідентичності українського населення, з'ясувати витоки та природу деяких проблем у функціонуванні українського парламенту.

Приємно відзначити, що автору вистачило сил охарактеризувати такі питання соціальної історії, які раніше не потрапляли до поля зору дослідників. Так, О.О. Коник показав депутатську повсякденність, зокрема, маловідомі широкому загалу читачів побутові проблеми «шляху до депутатства» (с. 339–345), позапарламентську активність депутатського корпусу від наддніпрянських губерній; зворотний зв'язок з населенням, зібраний «по крупичях» і введений до наукового обігу з матеріалів обласних архівів; різне ставлення (страх перед громадською думкою, проведення політичного піару) підписників Виборзької відозви до арешту та ув'язнення. Надзвичайно цікавим уявляється § 5.3, де автор зупинився на післядумському житті та долі депутатів-наддніпрянців. Так, сім з них (А. Вязлов, В. Шемет, Ф. Штейнгель, М. Біляшевський, М. Рубісов, П. Чижевський, І. Шраг) брали участь у державотворчих процесах Української Центральної Ради, двоє (В. Шульгін, А. Савченко) – у білогвардійському русі, один (Г. Петровський) – у радянському будівництві (с. 374, 385). Поляризація ідеологічних поглядів ще раз підкреслила фрагментацію політичної культури та базових цінностей різних верств українського соціуму.

Систематизація даних матеріалів на значному територіальному та часовому (чотири думські каденції) просторі дає підстави визначити специфіку репрезентантів українства, їхній внесок у модернізацію системи державного управління тодішньої Російської імперії, їхню роль у консолідації нації, набутті досвіду як опозиційної, так і державотворчої діяльності.

При такому обсязі матеріалів, безумовно, робота не позбавлена деяких недоліків. Хоча автор робить наголос на необхідності дослідження елементів нового мислення й нової політичної поведінки, зокрема, на прикладі думських виборів (с. 6), проте чомусь не використовує матеріалів відділу рукописів Російської національної бібліотеки з історії виборів в першу Державну думу, зібраних за дорученням голови Ради міністрів графа С. Ю. Вітте графом В. О. Дмитрієвим-Мамоновим, а також Державного архіву Харківської області. Вони, на наше переконання, у першому випадку, полегшили б визначення регіональних особливостей політичної поведінки в ході виборів до Державної думи першого скликання, а в другому – надали можливість яскравіше показати персональний і соціо професійний колективний внесок знаних депутатів від Харківської губернії у формування української парламентської традиції.

Не завжди зміст чітко відповідає заявленій назві параграфу, що можна пояснити величезною кількістю, складністю обробки та багатоаспектністю фактичного матеріалу. Так, при назві § 3.4 «вплив соціального походження на політичний вибір» О. О. Коник вказує, що мотиви партійності часто були випадковими (с. 215). Уявляється, що не тільки соціальне походження, а скоріше, світоглядні засади (зокрема, рівень освіти) мав більший вплив на політичний вибір. На нашу думку, у § 4.2 автор не зовсім послідовно пояснює входження депутатів до складу думських структур їхньою політичною позицією (як це заявлено в назві). Через великий обсяг статистичного матеріалу О.О. Коник іноді вимушений обмежитися констатацією, можливо, за браком місця для аналізу політичної позиції з доленосних питань, що розглядалися в Думі. Дискусійним є твердженням автора книги, що група Партії демократичних реформ мало чим відрізнялася від кадетів, і її слід розглядати як технологію (створення фракції під лідера) (с. 221, 222). Навпаки, вона відрізнялася від кадетів (лівоцентристів) своєю поміркованістю з питання щодо взаємодії Думи з урядом. Її сміливо можна зараховувати до центристської сили (у партійному спектрі), що грала роль буферу між опозиційною парламентською більшістю та владою.

Навмисний відхід О. О. Коника (це заявлено в передмові) від акцентуації уваги на політичному складнику думської діяльності (який найчастіше висвітлюється дослідниками), призвів до затушовування ролі відомих депутатів-наддніпрянців (зокрема, М. Гредескула, М. Ковалевського, Г. Петровського, М. Родзянка, І. Шрага інш.) у розвитку нової політичної культури, парламентаризму в Російській імперії.

Пояснюючи парламентську активність, виступи на пленарних засіданнях депутатів соціо професійною детермінацією, О. О. Коник вдається до типологізації певних станів, що, безумовно, підвищує науковий рівень дослідження. Між тим, не зовсім зрозумілими є критерії вибірки чотирьох репрезентантів соціо професійних груп від наддніпрянських губерній. Так, в якості приклада селянського депутата автор пропонує обранця І Думи від Київської губернії А. Грабовецького, а представників інтелігенції, духовенства, дворянства, пролетаріату – парламентаріїв III Думи, відповідно, професора І. Лучицького (Київська губернія), отця Д. Машкевича (Херсонська губернія), землевласника І. Стенбок-Фермора (Херсонська губернія), робітника Г. Кузнецова (Катеринославська губернія, родом з Орловської губернії). Не зовсім ясною уявляється принцип вибору губерній, від яких аналізуються

певні типи соціо професійних груп. Наприклад, селяни в I Думі були представлені 7 депутатами не лише від Київської, але й від Волинської губернії, нагомість найбільша їхня кількість (12 депутатів) була від Подільської губернії. До речі, від Київської губернії дворян до III Думи потрапило стільки, скільки й від Харківської (8 депутатів), а від Херсонської – менше, ніж від Полтавської (відповідно, 11 та 12). На наш погляд, відповідний аналіз типів соціо професійних груп I Думи (крім зазначеного селянина) та IV Думи дозволив би краще віддзеркалити регіональну специфіку Наддніпрянщини.

Можливо, обробка значного статистичного матеріалу за декількома напрямками дослідження призвела до цифрових розбіжностей у таблицях, де представлено кількісний вимір депутатського корпусу від селян: 132 депутати (табл. 3. 12 на с. 189, табл. 3. 13 на с. 196) та 152 депутати (с. 390; дод. Б на с. 433).

Висловлені зауваження не знижують наукової цінності монографії, яка, безперечно, є ґрунтовним дослідженням, узагальнює відповідні попередні напрацювання та відкриває нові обрії подальших розвідок у галузі соціально-політичної історії, зокрема, української парламентської традиції. Хочеться привітати О. О. Коника з вагомим внеском у вирішення важливого наукового завдання.

Рецензия

(на кн. : Коровушкин Д. Г. Немцы в Западной Сибири: Расселение и численность в конце XIX – начале XXI века. – Новосибирск: Изд-во Института археологии и этнографии СО РАН, 2007. – 187 с.)

Шпорт А. М.

Рецензируемая работа иллюстрирует расселение и численность немецкого населения, появившегося в Западной Сибири в результате массовых переселений 80-х гг. XIX в. – первой половины XX в. Автор вводит в научный оборот не задействованный ранее этноисторический и статистико-демографический материал по немцам-сибирякам. Исследование рассчитано, в первую очередь, на этнографов (этнологов), историков, демографов.

Книга состоит из предисловия, трех взаимодополняющих разделов, основной части в виде составленных и прокомментированных